

**Renarracje baśni ze zbioru *Kinder- und Hausmärchen*
Wilhelma i Jakuba Grimmów w literaturze polskiej w latach 1865–2015**

Celem dysertacji jest zbadanie poetyki polskich renarracji baśni Grimmowskich oraz sposobu przyswajania wątków i motywów Grimmowskich przez kulturę polską z uwzględnieniem kontekstu kulturowego determinującego kształt analizowanych tekstów. Podstawowym zadaniem jest zbadanie historii baśni Grimmowskich i ich renarracji na ziemiach polskich oraz skatalogowanie ich z uwzględnieniem problemów nie tylko genologicznych, ale również adaptacyjnych, wynikających z dostosowania tekstów kulturowo obcych ze szczególnym uwzględnieniem rekonstrukcji i opisu mechanizmów renarracyjnych. Praca dotyczy utworów wydanych w latach 1865–2015, wykorzystujących wzorce baśni o Czerwonym Kapturku (ATU 333), Kopciuszkę (ATU 510), Jasiu i Małgosiu (ATU 327) oraz Królewnie Śnieżce (ATU 709).

Analizie poddane zostały fabularne teksty literackie, reprezentujące różne rodzaje i gatunki, w obrębie których dostrzec można wyraźne nawiązanie do podstawowych wzorców baśniowych (zabiegi intertekstualne). Podstawowym zadaniem było więc zbadanie związków pomiędzy wzorcami a ich renarracyjnymi reprezentacjami, a także określenie determinant tychże związków.

Na materiał źródłowy złożyły się teksty powszechnie znane i rozpoznawalne, autorstwa m.in. Jana Brzechwy, Wandy Chotomskiej, Janiny Porazińskiej, Marii Krüger, Jerzego Niemczuka czy Bohdana Butenki. Zaprezentowane utwory należą jednak nie tylko do kręgu tekstów tzw. kanonicznych, zbadane zostały również utwory marginalne, pomijane do tej pory w pracach o charakterze historycznoliterackim. Umożliwi to zbadanie utworów autorów zapomnianych, m.in. Dariusza Seweryna Zaleskiego, Henryka Rygiera, Jadwigi Bohuszewiczowej, Mieczysława Rościszewskiego, Tadeusza Pudłowskiego czy Czesława Bardowskiego.

W dysertacji uwzględniono również wypowiedzi reprezentujące różne pola dyskursywne, w obrębie których kształtował się stan wiedzy na temat baśni Grimmowskich. Wśród nich znalazły się publikacje naukowe, teksty o charakterze meta- i paratekstowym (np. wstępy, przedmowy, posłowia do kolejnych wydań baśni), teksty o charakterze naukowym, popularnonaukowym, krytycznym i publicystycznym drukowane na łamach czasopism (np. artykuły tematyczne i problemowe, recenzje wydawnicze, notatki prasowe, felietony) oraz materiały informacyjne i poradnikowe o charakterze użytkowym (np. hasła encyklopedyczne i słownikowe, programy szkolne, poradniki wychowawcze, poradniki biblioteczne, katalogi wydawnicze).

Intertekstualność jako metoda badawcza uzupełniona została metodami zaczerpniętymi z pola nauk o kulturze, przy założeniu, że każdy z tekstów oraz ich interpretacja warunkowane są historycznie, dlatego też przy ich opisie należy uwzględnić liczne czynniki pozatekstowe: religijne (dostosowanie elementów protestanckich do rodzimych wartości katolickich), pedagogiczne (puryfikacja poszczególnych wydań baśni Grimmowskich, dostosowywanie treści baśni do czytelników niedorosłych), polityczne (wpływ cenzury na obecność baśni Grimmowskich w polskim obiegu wydawniczym, wpływ II wojny światowej i działań okupantów na recepcję niemieckich baśni w Polsce), społeczno-obyczajowe (dywagacje na temat szkodliwości baśni, dyskusje o grozotwórczym charakterze baśni Grimmowskich), aksjologiczne (dekodowanie wartości cenionych w kulturze niemieckiej na te, które stanowią fundamenty polskiej kultury), naukowe (wpływ akademików i ich prac na rozwój baśni niemieckiej na ziemiach polskich, relacje niemieckiego romantyzmu z polskim folklorem), estetyczne (analiza tekstów przez pryzmat różnych estetyk dominujących w poszczególnych okresach historycznoliterackich), ekonomiczne (traktowanie renarracji baśni jako produktów rynkowych, mających wymiar

merkantylny, obecność renarracji baśni Grimmowskich w katalogach wydawniczych oraz obiegu rynkowym), artystyczne (obecność baśni Grimmowskich i ich opracowań w operze czy teatrze).

Liczne baśniowe konkretyzacje, wypełniające miejsca puste baśni tradycyjnej, są jedną z oznak transformacji kulturowej, jakiej podlegają analizowane baśnie, a jednocześnie są dowodem na zdolność baśniowego tworzywa do aktualizacji. Celem samej analizy jest więc rekonstrukcja warunków, w jakich polskie renarracje funkcjonowały, i wskazanie, dlaczego wątki zaczerpnięte z baśni niemieckich zakorzeniły się w kulturze polskiej, a przede wszystkim – w jaki sposób kultura rodzima je zaadaptowała i jaki wzorec baśni upowszechniła.

Uporządkowanie motywów Grimmowskich w polskiej kulturze literackiej (zwłaszcza XIX i XX wieku) pozwoli przyjrzeć się bliżej zróżnicowanym siłom (często przeciwstawnym), wpływającym na kształt polskiej literatury. Za przykład niech posłuży m.in. skrajnie zróżnicowany obieg baśni Grimmowskiej na ziemiach znajdujących się pod zaborami czy w Generalnym Gubernatorstwie albo gwałtowny wzrost publikacji baśniowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego oraz działalność organów cenzorskich w latach 50. XX wieku.

Dysertacja zakłada stworzenie mikrohistorii renarracji baśni Grimmowskich w kulturze polskiej z uwzględnieniem licznych kontekstów pozaliterackich, przedstawiającej ważny wycinek polskiej historii i kultury literackiej na przestrzeni 150 lat – polskiej „Grimmosfery”.

3.01.2019

Kamila Kowalczyk